

*Марцинковський В.О., магістрант 2-го року підготовки,
спеціальність «Соціальна робота»,*

Вінницький інститут Університету «Україна».

Науковий керівник: Давиденко В.В., д.політ.н., професор,
Вінницький інститут Університету «Україна».

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

THE PECULIARITIES OF SOCIAL PROVIDING IN THE SYSTEM OF PROTECTION POPULATION HEALTH

Анотація. В статті проаналізовано особливості соціального забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні та базові критерії якими визначається ефективність соціальної політики з охорони громадського здоров'я.

Ключові слова: соціальне забезпечення, критерії ефективності, сфера охорони здоров'я.

Abstract. The peculiarities of social security in the sphere of health care in Ukraine and the basic criteria that determine the effectiveness of social policy on public health are analyzed in the article.

Keywords: social security, criteria of the effectiveness base, sphere of health protection.

Постановка проблеми. Як відомо, рівень медичного обслуговування є показником добробуту країни в цілому. Тому для будь-якої держави стабільність системи охорони здоров'я є одним з головних завдань. Державна політика з охорони здоров'я полягає у формуванні вищими органами державної влади пріоритетів, доктрин, концепцій і програм, спрямованих на зміцнення здоров'я населення, забезпечення діяльності і розвиток системи охорони здоров'я. Відповідно до ст. 12 Основ законодавства України про охорону здоров'я це є одним із пріоритетних напрямів державної діяльності. Держава формує політику охорони здоров'я в Україні й забезпечує її реалізацію [5, с. 19]. Очевидно, що зміни та реформи в охороні здоров'я на різних етапах суспільного розвитку мають здійснюватися органами управління державою усіх рівнів. Вони повинні містити поетапний комплексний характер і передбачати суспільно очікувані результати. Незважаючи на те, що фінансування сфери охорони здоров'я за останнє десятиріччя зросло більше ніж у десять разів (у 2000 р. – 4,8 млрд. грн., у 2012 р. – 46,3 млрд. грн.), об'єктивного покращення функціонування галузі все ще не відбувається. Виходячи з цього метою реформ має бути побудова такої моделі охорони здоров'я, яка забезпечувала б рівний та справедливий доступ всіх громадян до медичних послуг, високу якість та економічність цих послуг при збереженні обсягу державних соціальних

гарантій [6, с. 69]. Система охорони здоров'я із самого початку була однією зі сфер діяльності, регульованих державою. Пов'язано це з тим, що послуги і програми, що реалізуються в системі охорони здоров'я, безпосередньо впливають на здоров'я і життя людини. Державне регулювання діяльності установ охорони здоров'я, включаючи питання управління і ціноутворення, спроби (що робилися в тому числі і в економічно розвинених країнах) повністю фінансувати охорону здоров'я за допомогою державного бюджету зумовили більш повільне і неповне впровадження сучасних методів і способів управління цією системою. Цим питанням присвячено багато наукових досліджень, що дозволяє скласти досить глибоке уявлення про основні характеристики та особливості функціонування моделей охорони здоров'я різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячені вивченню особливостей розвитку систем охорони здоров'я економічно розвинених країн світу. Так, особливості організаційної структури, правові основи функціонування системи охорони здоров'я в Україні, особливості управління організаційними змінами в галузі розглянуті у працях З. Гладуна, Л. Жаліло, Я. Радиша, І. Рожкової, С. Стеценка, І. Солоненка. Особливості проектного та програмно-цільового напрямів в управлінні охороною здоров'я досліджували М. Білинська, Д. Карамішев, В. Москаленко. Основні типи систем охорони здоров'я вивчали зарубіжні дослідники У. Беверидж, Ю. Лісцін, М. Губіна, Я. Погорелов, В. Філатов, М. Філд, М. Фотакі, С. Шишкін, О. Щепін та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність соціальної політики з охорони громадського здоров'я визначається кількома базовими критеріями, а саме [3]: 1) станом суспільного здоров'я (зокрема середньою очікуваною тривалістю життя); 2) ефективністю механізмів фінансового захисту громадян на випадок захворювання; 3) економічною ефективністю діяльності галузі; 4) задоволенням потреб громадян щодо послуг з охорони здоров'я та медичного забезпечення.

Широкий спектр нових соціально-економічних та екологічних проблем, що визначають здоров'я населення в сучасній Україні, висуває нові завдання дослідження та практичної сфери соціального забезпечення охорони громадського здоров'я (далі – СЗОГЗ). Орієнтиром розвитку СЗОГЗ в Україні слід вважати висловлене у Щорічній доповіді Президента України твердження, що охорона здоров'я в Україні повинна перетворитися з суто медичної допомоги в охорону здоров'я громадян, тобто охорону громадського здоров'я.

Про важливість прийняття принципів і методів роботи з охорони громадського здоров'я говорить той факт, що Світовий банк зацікавлений у досягненні якісних показників роботи у сфері охорони здоров'я. Ефективні заходи щодо охорони суспільного здоров'я безпосередньо пов'язані з досягненням «Цілей розвитку тисячоліття».

Головні функції сфери суспільної охорони здоров'я, у рамках діяльності Світового банку, згруповані у п'ять основних категорій, а саме: розробка політики;

збір і поширення інформації про політику, стратегії і заходи у сфері охорони здоров'я; профілактика захворювань; міжгалузєва робота зі зміцнення здоров'я; підготовка кадрів.

Ці основні категорії функцій суспільної охорони здоров'я охоплюють широкий діапазон заходів, таких як: формування політики, інституційно-нормативне регулювання, моніторинг та оцінка, профілактика і боротьба із захворюваннями, підготовка кадрів; установлення пріоритету заходів щодо охорони суспільного здоров'я під час обговорення політики і кредитування; включення функцій суспільної охорони здоров'я в доповіді про стратегії скорочення бідності тощо.

Вважається, що витoki поняття «охорона суспільного здоров'я» сягають часів Гіппократа, коли вперше науково був доведений зв'язок між факторами зовнішнього середовища і захворюваннями. Впродовж усієї історії розвитку науки управління охороною громадського здоров'я чітко виявлялася взаємодія між суспільно-економічним розвитком і можливістю впливати на фактори, пов'язані зі здоров'ям населення.

У результаті складної взаємодії рівнів доходів, освіти, способу та стилю життя, державної політики і медичного обслуговування тривалість життя збільшилася майже на двадцять п'ять років. Багато заходів, що поліпшили здоров'я, є результатом екологічних заходів і дій сфери суспільної охорони здоров'я. При цьому управління більшістю вирішальних факторів, що впливають на стан здоров'я, виходить за межі сектору охорони здоров'я.

Зокрема, експерти Світового банку визначили, що більше 10 млн. дітей світу віком до 5 років помирають щорічно із причин, яким можна запобігти; у подальшому неінфекційні захворювання стануть основною причиною втрати працездатності й передчасної смерті, такі як серцеві захворювання, депресії, інсульти, дорожні травми. При цьому визначено чотири основні проблеми охорони здоров'я, на вирішення яких мають бути спрямовані зусилля міжнародного співтовариства та урядів країн: скорочення надмірної смертності і захворюваності серед незаможних; інвестування в наукові дослідження і розробки щодо охорони суспільного здоров'я, спрямовані на охорону здоров'я незаможних; протидія погрозам здоров'ю, що виникають внаслідок економічних криз, нездорової екології і проблемного способу життя; а також створення більш ефективних і результативних систем охорони здоров'я.

В останні роки зросла аналітична робота Світового банку щодо охорони суспільного здоров'я і, відповідно, кредитування заходів зміцнення здоров'я незаможних, підвищення ефективності охорони здоров'я, особливо тих із них, що стосуються здоров'я матері і дитини.

У цільову аудиторію досліджень Світового банку також включені керівники країн, які кредитуються та до обов'язків яких входять питання охорони здоров'я; керівництво країн і галузей охорони здоров'я; працівники інших галузей, робота яких значно впливає на охорону здоров'я, а також фахівці, що аналізують політику у сфері охорони здоров'я.

Разом з тим у більшості країн на даний момент не сформовані інфраструктури

управління охороною суспільного здоров'я. В Україні також не прийнята концепція охорони громадського здоров'я, яка б сформулювала мету, завдання та намітила стратегію галузі в Україні.

Варто звернути увагу на те, що сфера суспільної охорони здоров'я не є еквівалентом медичного обслуговування (власне, охорони здоров'я), а охоплює політичні, економічні, екологічні та суспільні чинники впливу на здоров'я населення.

Головні функції сфери суспільної охорони здоров'я можна згрупувати у п'ять категорій [1]: 1) розробка політики; 2) збір і поширення інформації про політику, стратегії і заходи у сфері суспільної охорони здоров'я; 3) профілактика і боротьба із захворюваннями; 4) міжгалузєва робота зі зміцнення здоров'я; 5) підготовка кадрів та розширення потенціалу.

Кожна з цих основних категорій сфери суспільної охорони здоров'я включає широкий діапазон робіт. Групування функцій суспільної охорони здоров'я сприяє визначенню істотно важливих проблем у межах кожної країни, інвестиційних потреб та виміру ефективності їх використання.

Відповідно до результатів досліджень експертів Світового банку, функції сфери охорони суспільного здоров'я – це цілий спектр повноважень у різних галузях, які сприяють охороні здоров'я. І тільки держава є незмінним єдиним відповідальним без права передавання обов'язків за охорону здоров'я іншим структурам.

Всесвітньою організацією охорони здоров'я визначені 10 основних оперативних функцій охорони громадського здоров'я, що можуть бути використані іншими країнами. Для виконання цих функцій найбільш ефективним і рентабельним способом є інтегрований підхід. Виходячи з цього виокремлено базові функції охорони суспільного здоров'я [2]:

1. Епіднадгляд та оцінка стану здоров'я і благополуччя населення.
2. Моніторинг і реагування на небезпеки для здоров'я і при надзвичайних ситуаціях.
3. Забезпечення безпеки навколишнього середовища, праці, харчових продуктів тощо.
4. Зміцнення здоров'я, включаючи вплив на соціальні детермінанти і скорочення нерівностей за показниками здоров'я.
5. Профілактика захворювань, включаючи раннє виявлення порушень здоров'я.

Оцінка охорони громадського здоров'я здійснюється за принципом оцінки політики держави, характеристика якої має включати три важливих моменти: – чітке та стисле формулювання обраної політики або констатація відсутності сформульованої політики в даній галузі; – чіткий перелік галузевої політики в дотичних сферах, що можуть мати опосередкований вплив на досліджувану проблему; – докладний опис проблеми, для розв'язання якої було розроблено політику, а також оцінку обсягу та нагальності цієї проблеми.

Такий підхід дослідження СЗОГЗ відповідає вимогам Світового банку при наданні кредитів. Крім цього, при формуванні СЗОГЗ враховуються також умови середовища, в якому запроваджується дана політика соціального забезпечення.

Політика з охорони громадського здоров'я майже завжди виникає у відповідь на реальні потреби, проте нерідко вона відбиває потреби однієї частини населення більшою мірою, ніж іншої його частини. Таким чином, політика формується у певному середовищі:

- соціальне середовище, яке включає культурні, етнічні, релігійні та інші звички, очікування, моделі поведінки та способи взаємодії між ними, що встановлюються в тому чи іншому суспільстві;

- фізичне середовище, яке включає: клімат, архітектуру, природні ресурси та інші фізичні характеристики, що визначають спосіб життя, прийнятий у даному суспільстві;

- економічне середовище – включає активність економічного життя суспільства, в тому числі характер індустрії та торгівлі, економічну незалежність регіону, на який поширюється політика, рівень безробіття, рівень економічного зростання тощо;

- політичне середовище, що включає урядові структури, чинне законодавство, політичні партії, переважаючу ідеологію, нагальні політичні проблеми даного моменту тощо.

Насамперед слід зазначити, що існує кілька усталених і тотожних термінів: громадська охорона суспільного здоров'я, охорона громадського здоров'я, охорона суспільного здоров'я. Це викликано розбіжностями у перекладах, а також множиною тлумачення вказаних термінів.

Але перш ніж перейти до визначення охорони громадського здоров'я, наведемо дефініції, які дадуть змогу більш повно зрозуміти термін «охорона громадського здоров'я» та його синонім «охорона суспільного здоров'я» [4].

З. Френкель (1920-ті рр.): Наука про взаємозв'язок здоров'я населення з усіма сторонами соціалістичного будівництва.

Н.А. Семашко (1930-ті рр.): Основне завдання соціальної гігієни полягає в тому, щоб глибоко вивчати вплив соціального середовища на здоров'я людини і розробити ефективні заходи щодо усунення шкідливого впливу середовища.

Г. Баткіс (1960-ті рр.): Одна з наук, предметом якої є питання санітарного стану населення і організація охорони здоров'я.

Є. Белицька (1960-ті рр.): Наука, що вивчає закономірності впливу соціальних факторів на здоров'я людських колективів, визначає шляхи його збереження і зміцнення.

К. Майстрах, І. Лаврова (1970-ті рр.): Наука про здоров'я суспільства, соціальні проблеми медицини і охорони здоров'я.

А. Серенко (1970-ті рр.): Наука, що розробляє соціальні проблеми медицини, вивчаючи вплив соціально-економічних та суспільних відносин на стан здоров'я населення.

Охорона здоров'я – система загальнонаціональних (загальнодержавних) соціально-економічних і медичних заходів, що мають на меті зберегти й підвищити рівень здоров'я кожної окремої людини і населення в цілому, громадська, соціальна

функція медицини і всього суспільства, держави, діяльність товариств, установ та організацій (у тому числі медичних) з охорони здоров'я.

Охорона здоров'я – це система державних і громадських заходів правового, організаційного, соціально-економічного, наукового, культурно-освітнього, санітарно-епідеміологічного, медичного, технічного й іншого характерів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я людей, запобігання та лікування хвороб, подовження тривалості активного життя і працездатності, забезпечення сприятливих для здоров'я умов побуту й праці, гармонійного фізичного і психічного розвитку дітей та підлітків.

Інституційно сфера охорони здоров'я – сукупність організацій, інститутів і ресурсів, призначених для дій в інтересах здоров'я, тобто надання будь-якого виду допомоги або послуги в громадській охороні здоров'я чи послуги, що надається на основі міжсекторальних ініціатив для поліпшення здоров'я нації.

У реалізації своєї ролі в процесі відновлення генерацій людей сфера охорони здоров'я здійснює низку важливих функцій:

- забезпечення оптимального рівня здоров'я населення, його активного довголіття та високої працездатності, створення умов і можливостей для кожного члена суспільства постійно оздоровлюватися, наближати власне самопочуття до моральної та фізичної норми;

- комплексне динамічне спостереження (та піклування) за станом здоров'я окремої людини та всіх членів суспільства;

- формування оптимальних параметрів здоров'я майбутнього покоління.

Охорона здоров'я – це система державних, громадських та індивідуальних заходів і засобів, що сприяють здоров'ю, запобіганню захворювань та попередженню передчасної смерті, забезпеченню активної життєдіяльності й працездатності людини, що враховують увесь комплекс чинників, які впливають на здоров'я людства. Тобто – на здоров'я нації.

Таким чином, громадське здоров'я – це значно ширше (передусім соціально-економічне) поняття, ніж суто індивідуальне здоров'я. В науковій літературі зустрічаються наступні визначення даної дефініції. Громадське здоров'я та охорона здоров'я – це наука і конкретна діяльність з охорони та зміцнення здоров'я населення, продовження життя шляхом мобілізації зусиль суспільства і проведення відповідних організаційних заходів на різних рівнях державного управління.

Громадське здоров'я (Public Health as a resource) – медико-соціальний ресурс і потенціал суспільства, що сприяє забезпеченню національної безпеки, зумовлений комплексним впливом соціальних, поведінкових і біологічних факторів; його поліпшення сприяє збільшенню тривалості та якості життя, благополуччя людей, гармонійному розвитку особистості й суспільства.

Громадське здоров'я виявляє закономірності розвитку народонаселення, досліджує демографічні процеси, прогнозує перспективу, розробляє рекомендації щодо державного регулювання чисельності населення, вивчає вплив соціальних умов і факторів зовнішнього середовища на здоров'я населення з метою розробки

профілактичних заходів щодо оздоровлення населення.

Крім того, громадське здоров'я – характеристика важливих властивостей, якостей, аспектів суспільства як соціального організму, суспільне багатство (багатство суспільства), фактор, без якого не може створюватися вся сукупність матеріальних і духовних цінностей. Громадське здоров'я – такий стан, така якість суспільства, що забезпечує умови для способу життя людей, не обтяжених захворюваннями, фізичними та психічними розладами, такий стан, коли забезпечується формування здорового способу життя.

Громадська охорона здоров'я (Public Health as a system) – система наукових і практичних заходів і структур медичного та немедичного характеру, діяльність яких спрямована на охорону і зміцнення здоров'я населення, профілактику захворювань і травм, збільшення тривалості активного життя та працездатності населення і передбачає об'єднання зусиль суспільства щодо створення умов, які сприяють поліпшенню здоров'я населення.

Крім того, громадська охорона здоров'я – сфера наукової та практичної діяльності, що забезпечує управління охороною здоров'я як однією з ключових соціальних систем, де медична галузь є лише одним із компонентів, поряд з економікою, агропромисловим комплексом, промисловістю, соціологією, політичними науками тощо.

Таким чином, громадське здоров'я та охорона здоров'я – наука про закономірності громадського здоров'я, способи його збереження та поліпшення, про вплив соціальних умов та факторів способу життя на здоров'я населення, про соціальні аспекти профілактики, лікування, діагностики та реабілітації.

Зазначимо, що громадське здоров'я не є арифметичною сумою показників індивідуального здоров'я громадян.

Громадське здоров'я, на думку ВООЗ, слід розглядати як ресурс національної безпеки, засіб, що дозволяє людям жити благополучним, продуктивним і якісним життям.

Таким чином, здоров'я людини може розглядатися в різних аспектах: соціально-біологічному, соціально-політичному, економічному, морально-естетичному, психофізичному тощо.

Термін «суспільна охорона здоров'я» («модель суспільної охорони здоров'я») – відносно новий для України, тоді як більшість розвинутих країн світу в процесі вироблення державної політики розвитку сфери охорони здоров'я спираються на знання і принципи даної категорії.

Зрештою метою охорони громадського або суспільного здоров'я є поліпшення й охорона здоров'я та подовження середньої тривалості життя населення суспільними і державними заходами. Узагальнені завдання цієї науки наступні:

1. Оцінка та вивчення здоров'я населення, динаміки його розвитку.
2. Оцінка та вивчення суспільних та інших умов, що впливають на здоров'я.
3. Розробка методів і способів зміцнення здоров'я, попередження захворювань та інвалідності, а також їх реабілітації.

4. Теоретичне обґрунтування принципів розвитку, оцінка якості та ефективності охорони здоров'я.

5. Вирішення проблем управління, фінансування та економіки охорони здоров'я.

6. Правове регулювання охорони здоров'я.

7. Формування соціально-гігієнічного менталітету і мислення медичних працівників.

Висновки. Отже, виходячи з поставлених завдань, охорона громадського здоров'я вирішує такі проблеми: 1) поширення знань про охорону здоров'я та захворюваність серед населення; 2) ідентифікація найбільш важливих медичних, біологічних та соціальних факторів, що впливають на здоров'я (рівень захворюваності); 3) контроль за умовами навколишнього середовища в місцях проживання і на робочому місці, заходів щодо поліпшення екологічної ситуації; 4) розробка більш ефективних методів планування і реалізації різних форм медичної допомоги; 5) активна участь у формуванні державної політики в галузі охорони здоров'я населення.

Для оцінки здоров'я населення використовуються індикатори (показники): демографічні показники; захворюваність; інвалідність; фізичний розвиток. Громадське здоров'я зумовлене комплексною дією на нього соціальних, біологічних і поведінкових чинників ризику.

Список використаних джерел

1. Богачев Р.М. Порівняльний аналіз принципів фінансування медичної галузі в Україні та деяких країнах світу. *Вісник НАДУ*. 2013. №4. С. 24-30.

2. Князевич В.М., Авраменко Т.П. Державна політика з охорони здоров'я в Україні: перспективи розвитку в умовах системних змін. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 164-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2015_1_15

3. Петрова С.В. Державна політика України у сфері охорони здоров'я в контексті реформи медичного обслуговування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. №2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_14

4. Поляков И.В., Лисанов А.У., Мацько Г.Л. О территориальной системе управления качеством медицинской помощи. *Проблемы социальной гигиены и истории медицины*. 1996. №3. С. 22.

5. Про соціальні послуги: Закон України №966-IV від 19.06.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003. №45. С. 358.

6. Про соціальні послуги: Закон України №966-IV від 19.06.2003 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua.